

“Скритата” икономика в България

(БИЗНЕС)

Ноември 2003г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	3
ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ПРОЕКТА	4
ИНДЕКСИ ЗА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА	5
I. ОСНОВНИ НАБЛЮДЕНИЯ	6
II. ОСНОВНИ ОБЩЕСТВЕНИ ПРОБЛЕМИ И ПРЕЧКИ ПРЕД РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА	7
1. <i>Най-важните проблеми на страната</i>	<i>7</i>
2. <i>Пречки пред дейността и развитието на бизнеса</i>	<i>8</i>
3. <i>Удовлетвореност от качеството на законите и административните изисквания към бизнеса</i>	<i>9</i>
4. <i>Удовлетвореност от качеството на публичните услуги, свързани с дейността на бизнеса в България</i>	<i>10</i>
5. <i>Предварително информиране на бизнеса за промените в законодателството</i>	<i>11</i>
III. ОБЩА ОЦЕНКА НА РАЗМЕРА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА	13
1. <i>Обща оценка на дела на “скритата” икономика.....</i>	<i>13</i>
2. <i>Оценка на дела на “скритата” икономика в бранша.....</i>	<i>14</i>
3. <i>Мерки за ограничаване на “скритата” икономика в страната</i>	<i>15</i>
IV. ПРОЯВИ НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА	16
1. <i>Трудови отношения.....</i>	<i>16</i>
2. <i>“Скрити” обороти</i>	<i>18</i>
3. <i>Преразпределение</i>	<i>24</i>
ПРИЛОЖЕНИЕ 1. СТОЙНОСТИ НА ИНДЕКСИТЕ ЗА “СКРИТА” ИКОНОМИКА.....	25
ПРИЛОЖЕНИЕ 2. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ТИП НА ИЗСЛЕДВАНИТЕ ФИРМИ.....	26

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изводка

Изследването на бизнес-сектора през м. ноември обхваща 421 фирми в цялата страна.

Метод на изследването

Методът на изследване е персонално стандартизирано интервю.

Полева работа

Полевата работа беше извършена в периода: 13 октомври – 4 ноември 2003г.

ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ПРОЕКТА

- Основната цел на изследователския проект е провеждането на *систематичен мониторинг на размера и динамиката на “скритата” икономика в България (МСИ)*.
- Проектът предвижда да бъдат провеждани серия от представителни изследвания на *пълнолетното население на страната и бизнес-сектора* с периодичност през 3 месеца. Това позволява не само да бъде следена динамиката на проблема, но и да бъде събрана надеждна информация за различията в нагласите на *населението и бизнесмените* към проявите и причините за разпространението на “скритата” икономика в страната.
- Резултатите от *Мониторинга на “скритата” икономика (МСИ)* включват:
 - ✓ *Годишен доклад за оценка на “скритата” икономика в България.* Той ще представя обобщените резултати от всички изследвания през годината и ще показва развитието на проблема и измененията в сивия сектор на икономиката.
 - ✓ *Система от индекси за проследяване размера и динамиката на “скритата” икономика.* Разработена е система от синтетични индикатори, която обединява в себе си различни аспекти на “скритата” икономика и позволява да се следи динамиката и промените в размера и характеристиките ѝ.

ИНДЕКСИ ЗА “СКРИТАТА”
ИКОНОМИКА

- Индексите за “скритата” икономика са основен продукт на *Мониторинга на размера и динамиката на “скритата” икономика в България (МСИ)*, който социологическа агенция “Витоша рисърч” започна да провежда през 2002 г. Стойностите на индексите се актуализират на всеки 3 месеца.
- Индексите за “скритата” икономика приемат стойности от 0 до 10.
- Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за размера и проявите на “скритата” икономика в страната.
- Индексите, чиято числова стойност клони към 0, са индикатор за ниско ниво на “скрита” икономика.
- Индексите за “скритата” икономика са групирани в следните категории:
 - I. Обща оценка на размера на “скритата” икономика;*
 - II. Специфични прояви на “скритата” икономика:*
 - 1. Трудови отношения;*
 - 2. “Скрити” обороти;*
 - 3. Преразпределение.*
- Стойностите на индексите на “скритата” икономика са представени в Приложение 1.

I. ОСНОВНИ НАБЛЮДЕНИЯ

- ◆ Проведеното през м.ноември изследване на бизнес-сектора е третото поред изследване от проекта “Мониторинг на скритата икономика в България”, осъществяван от Витоша рисърч. На базата на сравнението между трите изследвания може да се направи извода, че определено е постигнат напредък в борбата с повечето от проявите на “скрита” икономика. Въпреки краткия период между пилотното и настоящето изследване (януари–ноември) има значителна промяна в нагласите на бизнесмените към деклариране на реалния оборот и печалба, както и към изискване и предоставяне на счетоводни документи при работа с други фирми.
- ◆ Въведените мерки от страна на правителството, особено в сферата на трудовите отношения, се отразяват пряко върху намаляване на “сивотата” в сектора. Трябва обаче да се подчертае, че за постигане на по-нататъшен напредък е необходимо да се имат предвид причините за възникването на една или друга практика в “сивия сектор”. Ако просто се въвеждат принудителни мерки без да се отчита спецификата на проблема, има риск да се получи “преливане” от една към друга форма на “скрита” дейност. Това ясно се вижда от увеличаването на дела на работещите на трудови договори със “скрити” клаузи за сметка на официално регистрираните трудови договори.
- ◆ Друга значителна промяна в сравнение с м.януари е изчезването на различията между малките и големите фирми по отношение на

проблемите, пред които са изправени в своята бизнес-дейност. *Корупцията и неблагоприятните условия за бизнес* са основните проблеми, както за малките, така и за по-големите фирми.

- ◆ Въпреки лекото покачване на удовлетвореността на бизнесмените от политиката на правителството и законите, които регулират дейността му, все още не се наблюдава ясна тенденция бизнесът да бъде и предварително търсен като партньор при разработването на новите нормативни разпоредби.
- ◆ Като цяло делът на “скритата” икономика в страната поддържа висок ръст, но вече има изместване на оценките към по-ниските нива, като в отделните браншове преобладават оценките между 10 и 25%.
- ◆ Мерките за ограничаване на “скритата” икономика, които бизнесмените посочват и които дават информация и за причините за широкото ѝ разпространение, запазват както подредбата си, така и стойностите си от началото на 2003г. Най-често споменаваните мерки са: *намаляване на данъчната тежест, създаване на по-ефективни стимули за бизнеса, намаляване на корупцията и въвеждането и ефективното прилагане на по-строги закони.*

II. ОСНОВНИ ОБЩЕСТВЕНИ ПРОБЛЕМИ И ПРЕЧКИ ПЕРЕД РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА

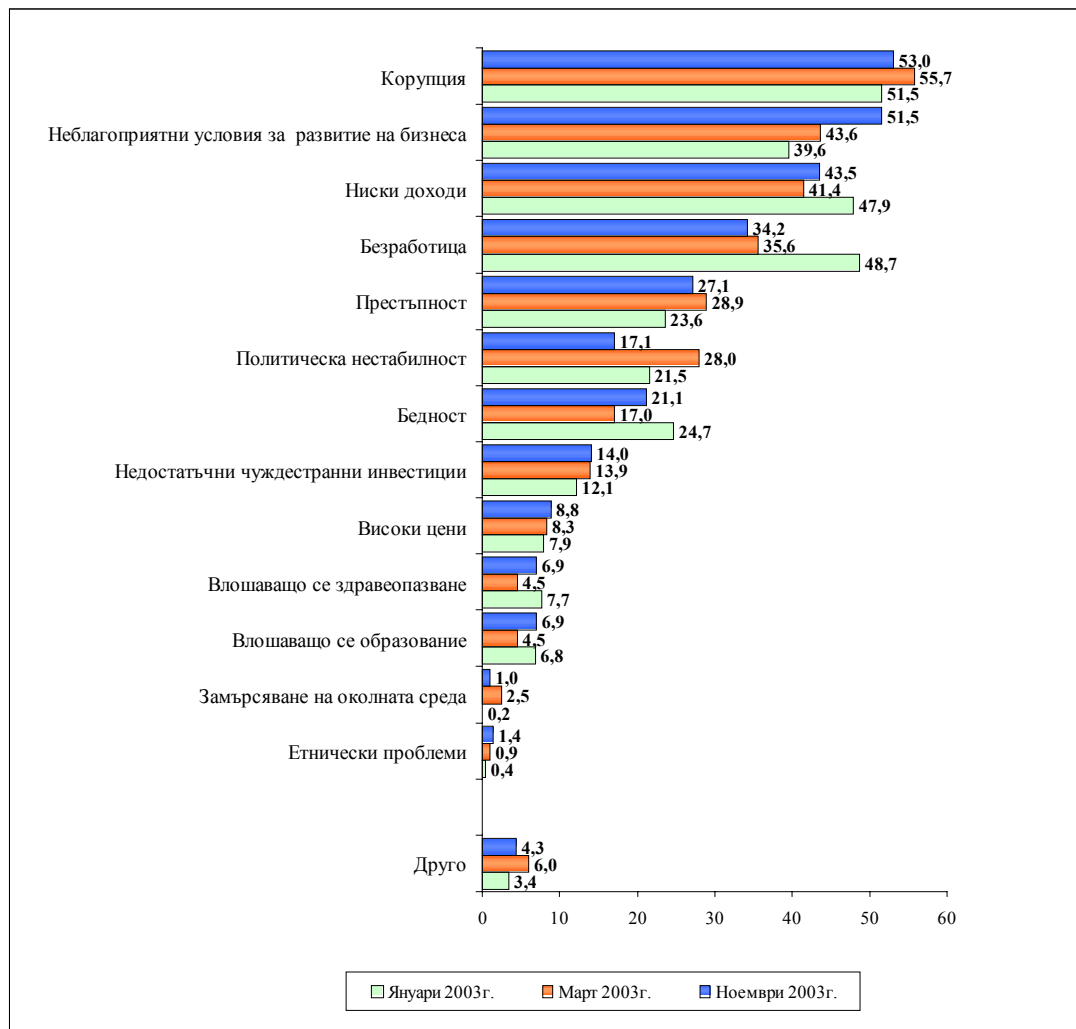
1. Най-важните проблеми на страната

За изминалия период от началото на 2003г., проблемите, които представителите на бизнеса определят като най-важни за страната, запазват общата си подредба. Все още *корупцията, ниският жизнен стандарт и престъпността* притесняват в най-голяма степен предприемачите, наред с *неблагоприятните условия за развитие на бизнес в страната*.

И докато при *безработицата* и *ниските доходи* се регистрира определено подобрене на стойностите, то *условията за предприемаческа дейност* продължават да се влошават и да спъват развитието на страната, според интервюираните (Графика 1).

За разлика от предходното изследване, при което значимостта на проблемите се влияеше до голяма степен от размера на изследваните фирми, в края на годината разликите се стопяват. *Корупцията* и *неблагоприятните условия за бизнес* са основните проблеми, както за малките, така и за по-големите фирми (Приложение 2, Таблица 1).

ГРАФИКА 1 Най-важните проблеми, пред които е изправена страната (%)

База: Всички респонденти (Януари: N= 530, Март: N= 447; Ноември: N=421)

2. ПРЕЧКИ ПРЕД ДЕЙНОСТТА И РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА

Нелоялната конкуренция се определя от респондентите като най-сериозната бариера пред развитието на бизнеса у нас (Таблица 1). Тя засяга повече от половината фирми, като в най-голяма степен се отразява на малките фирми (Приложение 2, Таблица 4).

Непосредствено след нея като проблеми пред бизнеса са посочени *размерът на данъците и престъпността* (Таблица 1). За разлика от престъпността, при която може да се говори за известно ограничаване, неизпълнените обещания за намаляване на данъчната тежест, намират отражение в получените данни. Очакванията за реално стимулиране на бизнеса чрез намаляване размера на данъците остават засега недоволствени и фокусират недоволството на предприемачите.

Освен с неизпълнени ангажименти, държавата продължава да бъде асоциирана с негативно влияние върху развитието на частния бизнес. Сред основните пречки пред бизнеса отново са: *недобре работещите процедури при издаване на разрешителни и лицензи, корупцията сред административните служители и цялостната макро-икономическа обстановка в страната*.

Част от посочените пречки, напр. *инспекциите и проверките от различни контролни органи, работата на местната администрация и правилата и процедурите при откриване на фирма*, се отразяват по-сериозно на малките и средните фирми. За разлика от тях, при компаниите с над 100 служители, по-значим проблем се явява работата на *съдебната система* (Приложение 2, Таблица 4).

ТАБЛИЦА 1 ПРЕЧКИ ПРЕД ДЕЙНОСТТА И РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА

Голям проблем	Януари 2003г.	Март 2003г.	Ноември 2003г.
Нелоялната/ незаконната конкуренция	57,4	52,6	52,3
Размерът на данъците*	32,5	41,8	49,2
Престъпността	52,5	45,2	43,2
Процедурите при издаване на разрешителни и лицензи	41,1	40,7	41,6
Достъпът до финансиране за бизнес-дейности**	49,6	39,6	40,6
Корупцията сред административните служители	39,6	38,5	39,0
Макроикономическата обстановка в страната	39,8	40,0	37,1
Правилата и процедурите при придобиване на земя, помещения и строеж на сгради	19,8	28,9	28,3
Инспекциите/ проверките от различни контролни органи	NA	22,4	24,7
Корупцията сред контрагентите по веригата	25,5	22,6	23,5
Съдебната система	21,5	19,9	23,0
Работата на местната администрация	NA	17,2	18,8
Политическата ситуация в момента	19,8	20,8	18,5
Работата на централната администрация	NA	17,9	16,9
Правилата и процедурите при наемане и уволнение на служители***	16,8	11,9	10,5
Правилата и процедурите при откриване на фирма	10,9	7,2	10,2
База	530	447	421

* В пилотното изследване (януари 2003г.) опцията е била: "Данъчната система"

** В пилотното изследване опцията е била: "Достъпът до кредит за финансиране на бизнес-дейности"

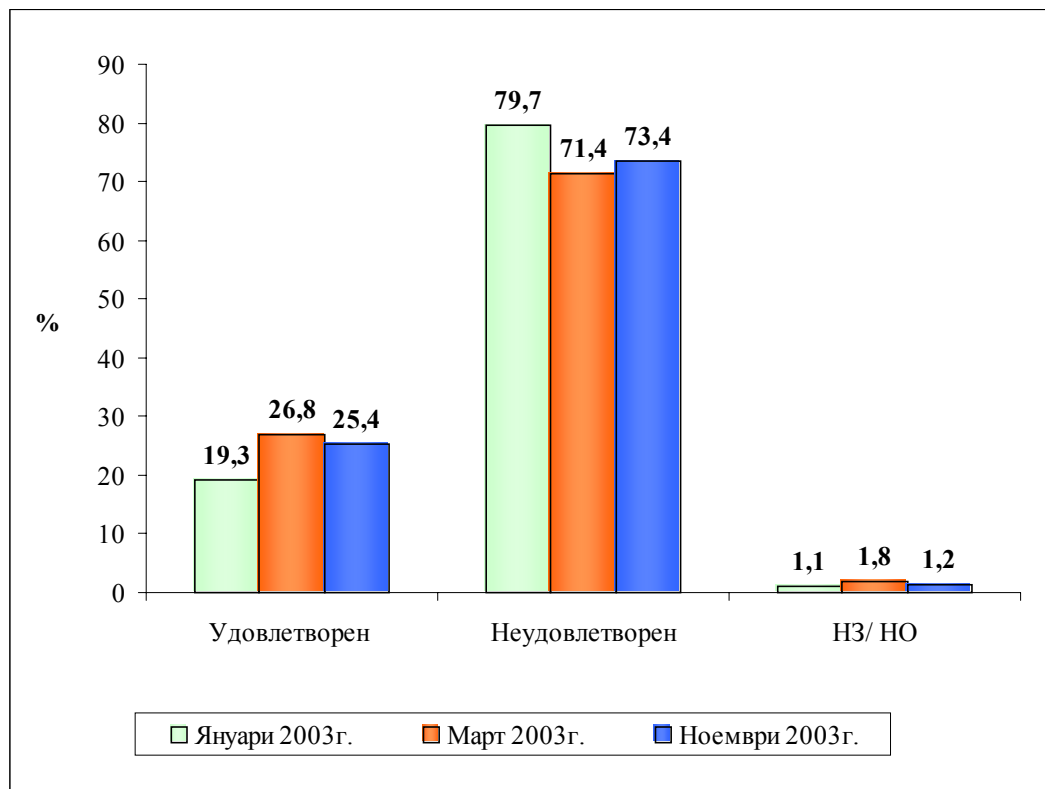
*** В пилотното изследване опцията е била: "Трудовото законодателство"

3. УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ КАЧЕСТВОТО НА ЗАКОНИТЕ И АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ КЪМ БИЗНЕСА

Когато се говори за ограничаване на “скритата” икономика, една от основните препоръки, която се дава най-често, е създаването на ясни правила и изисквания към бизнеса, прилагани еднакво за всички. Може да се каже, че през последната година има известен напредък в това отношение - с въвеждането на задължително регулиране на трудовите отношения беше направен опит за намаляване на “сивия сектор” на пазара на труда. Тази мярка показва, че при ясна стратегия и наличие на политическа воля, ограничаването на “скритата” икономика е постижима задача.

Все още обаче, законовата уредба на бизнес-дейностите продължава да се променя бавно и хаотично, без да отчита мнението на предприемачите. Приемат се допълнения и изменения “на парче”, без ясна визия за дългосрочното отражение на направените промени. На този фон не е чудно, че все още близо три четвърти от интервюираните изразяват неудовлетвореност от законовата рамка, в която са принудени да развиват дейността си (Графика 2).

ГРАФИКА 2 УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ КАЧЕСТВОТО НА ЗАКОНИТЕ И АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ КЪМ БИЗНЕСА

База: Всички респонденти (Януари: N= 530, Март: N= 447; Ноември: N=421)

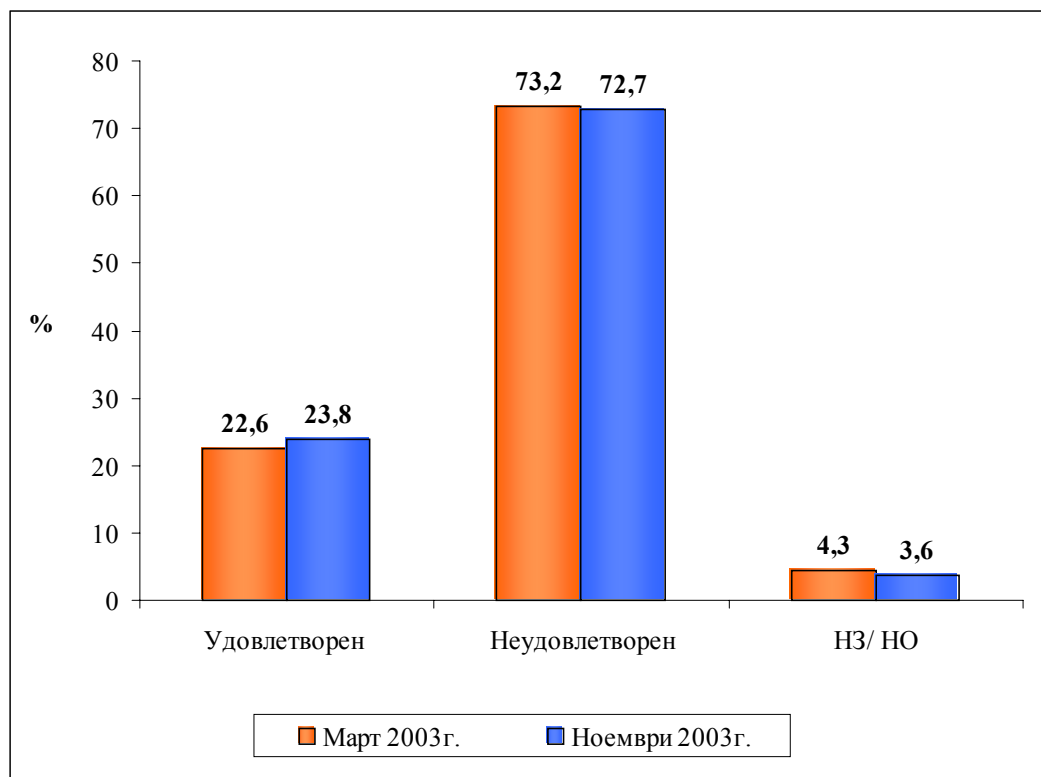
4. *УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ КАЧЕСТВОТО НА ПУБЛИЧНИТЕ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ С ДЕЙНОСТА НА БИЗНЕСА В БЪЛГАРИЯ*

Подобна е ситуацията и по отношение на прилагането на съществуващите закони и качеството на предоставяните публични услуги - високата степен на неудовлетвореност се запазва през цялата година. По-малко от една четвърт от запитаните са доволни от получаваните от тях услуги, свързани с дейността им. (Графика 3)

Предоставянето на бързи и качествени административни услуги също е реално постижима задача, която съществено би променила бизнес-климата в страната.

Неудовлетворението от качеството на законите и от тяхното администриране и качеството на предоставяните публични услуги е значително по-високо при малките фирми. Те в най-голяма степен са засегнати и от честите изменения в законовата уредба, които се отразяват съществено върху дейността им. (Приложение 2, Таблица 5)

ГРАФИКА 3 УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ КАЧЕСТВОТО НА ПУБЛИЧНИТЕ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ С ДЕЙНОСТА НА БИЗНЕСА В БЪЛГАРИЯ

База: Всички респонденти (Март: N= 447; Ноември: N=421)

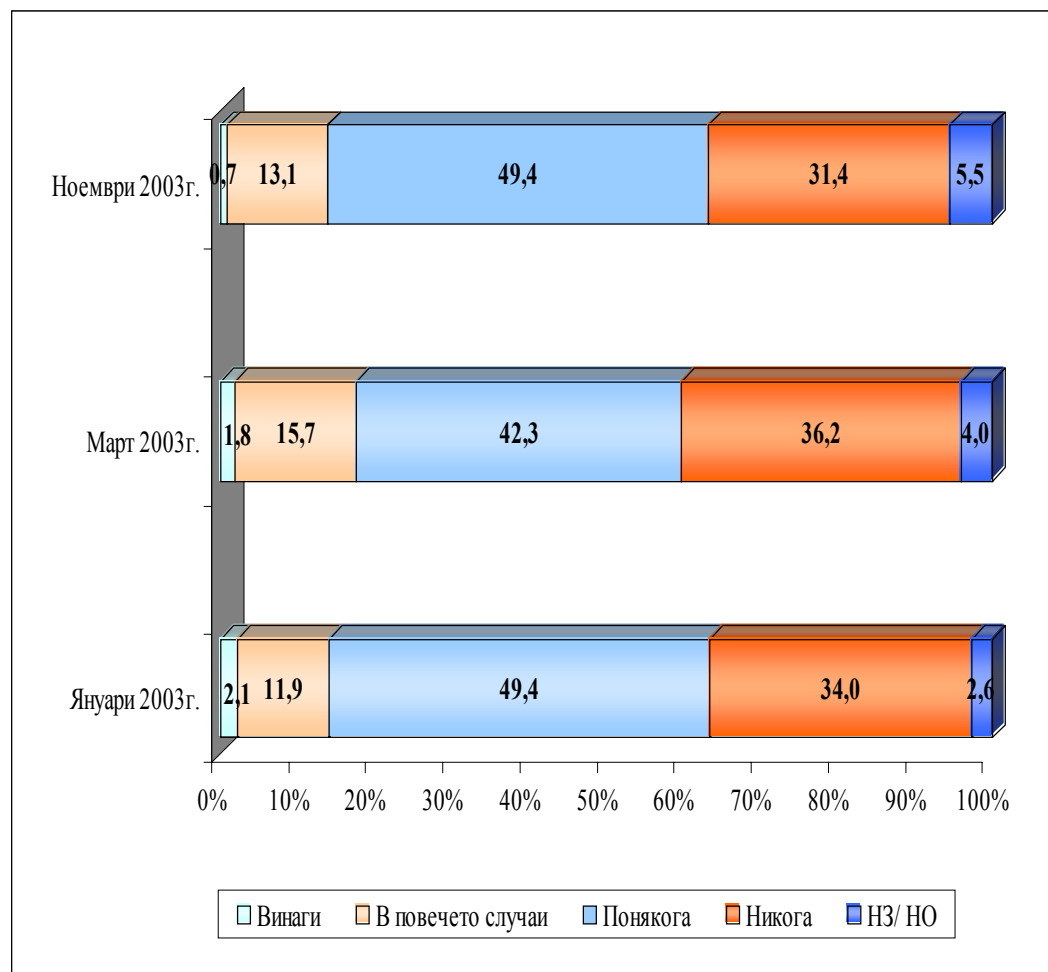
5. *ПРЕДВАРИТЕЛНО ИНФОРМИРАНЕ НА БИЗНЕСА ЗА ПРОМЕНИТЕ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО*

Проведените до момента изследвания на бизнеса дават основание да се твърди, че законовата среда, в която бизнеса развива своята дейност, все още е твърде неудовлетворителна и до голяма степен генерира сама “скрита икономика”.

Наличието на неясни и често пъти противоречащи си разпоредби и хаотичната им промяна, подхранват усещането за непредвидима, неблагоприятна бизнес-среда. А едностранното създаване и въвеждане на “нови правила”, без да бъдат предварително дискутирани с представители на бизнес-средите, създават впечатлението, че държавата по-скоро пречи, отколкото да подпомага бизнеса.

Все пак, макар и с бавни темпове, може да се каже, че се забелязва известно подобрене по отношение на стабилността на законовите и административни изисквания към бизнеса. В края на годината респондентите, които смятат, че през последните 3 години законите са станали по-предвидими се увеличават с близо 5 пункта. (*Приложение 2, Таблица 2*)

ГРАФИКА 4 **ПРЕДВАРИТЕЛНО ИНФОРМИРАНЕ НА БИЗНЕСА ЗА ПРОМЕНИТЕ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО**

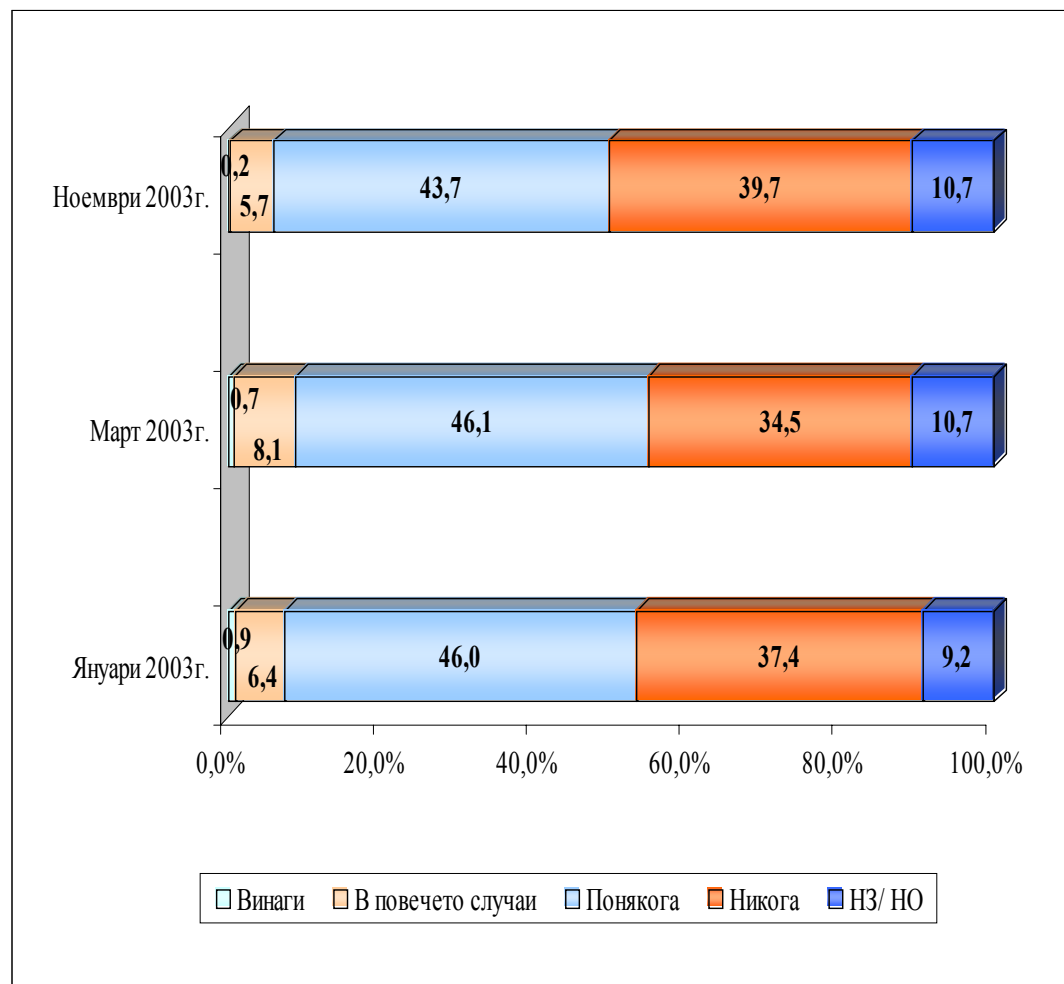

База: Всички респонденти (Януари: N= 530, Март: N= 447; Ноември: N=421)

Предвидимостта на законите обаче, е само едната страна на проблема. След регистрираното през март слабо раздвижване в диалога “правителство-бизнес”, в края на годината стойностите отново се връщат на първоначалните си нива. Бизнес-асоциациите и отделните предприемачи не само не са търсени партньори при разработването на новите нормативни разпоредби, но дори не се смята за нужно да бъдат предварително информирани за подготвяните изменения, които ще засегнат дейността им (Графики 4 и 5). Това създава усещането за продължаващо противопоставяне “държава-бизнес”, при което всеки се опитва да оцети другия. В резултат на това “скритата” икономика се явява средството на бизнеса да запази себе си от непоследователната и неблагоприятна политика на държавата.

В качеството ѝ на “защитна” реакция на бизнеса срещу ограничаващи го и пречещи на дейността му закони, високото ниво на “скритата икономика” в момента съвсем не е случайно. При съществуващите условия за предприемаческа дейност в страната, разходите на фирмите за покриване на всички изисквания към тях надвишават значително тези за “укриването” им. Ето защо, за трайно ограничаване на “сивия” сектор може да се говори едва когато държавата приеме ролята на равноправен партньор на бизнеса и изгражда стратегиите си в сътрудничество с него.

ГРАФИКА 5 ВЗЕМАНЕ ПОД ВНИМАНИЕ НА МНЕНИЕТО НА БИЗНЕСМЕНИТЕ И БИЗНЕС-АСОЦИАЦИИТЕ ПРИ ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

База: Всички респонденти (Януари: N= 530, Март: N= 447; Ноември: N=421)

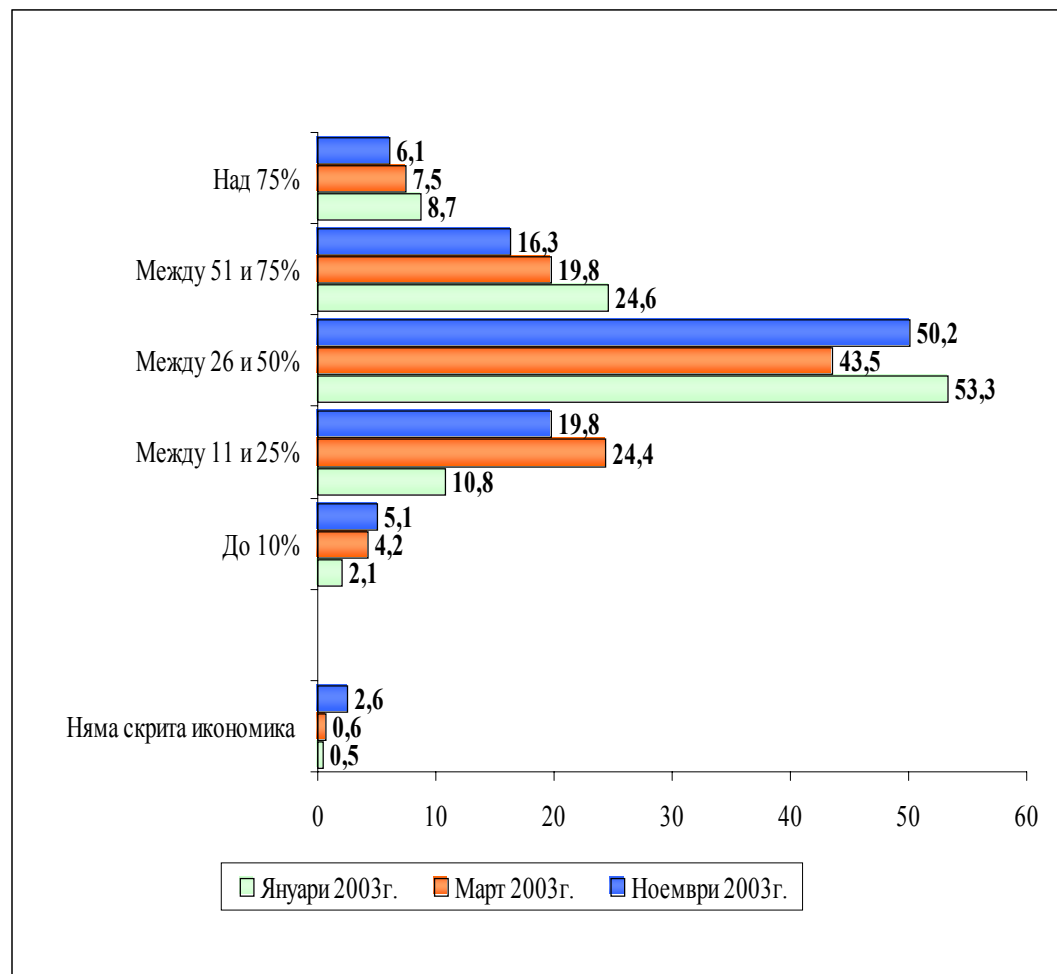
III. ОБЩА ОЦЕНКА НА РАЗМЕРА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА

1. ОБЩА ОЦЕНКА НА ДЕЛА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА

Започналата през март 2003г. тенденция към намаляване на оценките за дела на “скритата” икономика в страната и по браншове продължава и през настоящето изследване.

Въпреки че все още е твърде висок, размерът на неотчетената икономическа дейност се оценява от три четвърти от анкетираните в границите между 10 и 50% (Графика б). Забелязва се постепенно изместване на оценките от по-високите към по-ниските нива, като дори отговорите, че в страната няма “сива” икономика се увеличават значително през настоящето изследване.

Графика 6 ОБЩА ОЦЕНКА НА ДЕЛА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА В БЪЛГАРИЯ

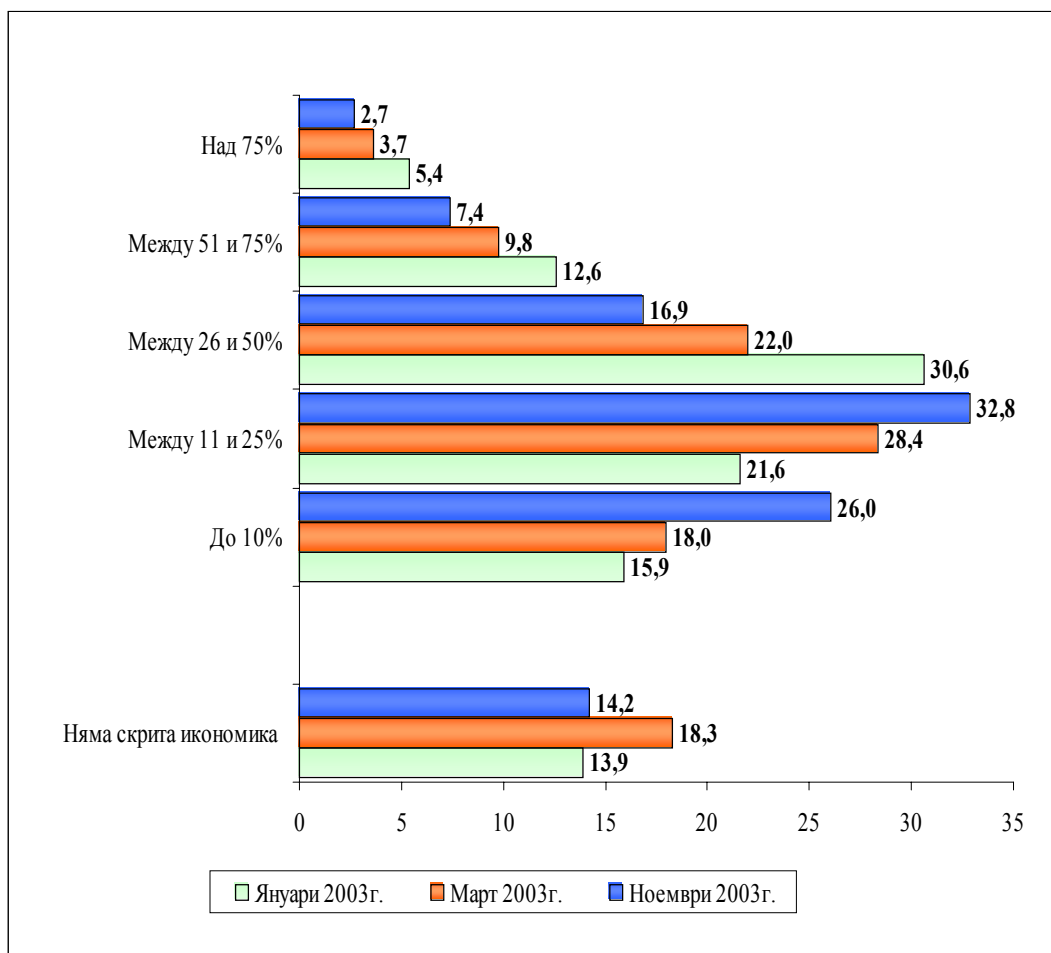
База: (Януари: N= 390; Март: N= 308; Ноември: N=313)

2. ОЦЕНКА НА ДЕЛА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА В БРАНША

С по-слаби темпове, но отново в положителна посока, се променят и оценките за дела на “скритата” икономика по браншове. Мнозинството от респондентите смятат, че “сивата” икономика обхваща до 25% от дейностите в техната област, а 14,2% са на мнение, че изобщо няма такава в съответния бранш.

Оценките на размера на “скритата” икономика продължават да варират съществено в зависимост от големината на изследваните фирми (Приложение 2, Таблица 6). По-интересен за отбелязване е фактът, че делът на големите фирми, които смятат, че в техния бранш няма скрита икономика е спаднал наполовина спрямо м.март – от 43,8 на 22,6%. Това говори за известно “посивяване” дори на традиционно непрозрачните и спазващи правилата големи компании.

ГРАФИКА 7 ОБЩА ОЦЕНКА НА ДЕЛА НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА В БРАНША

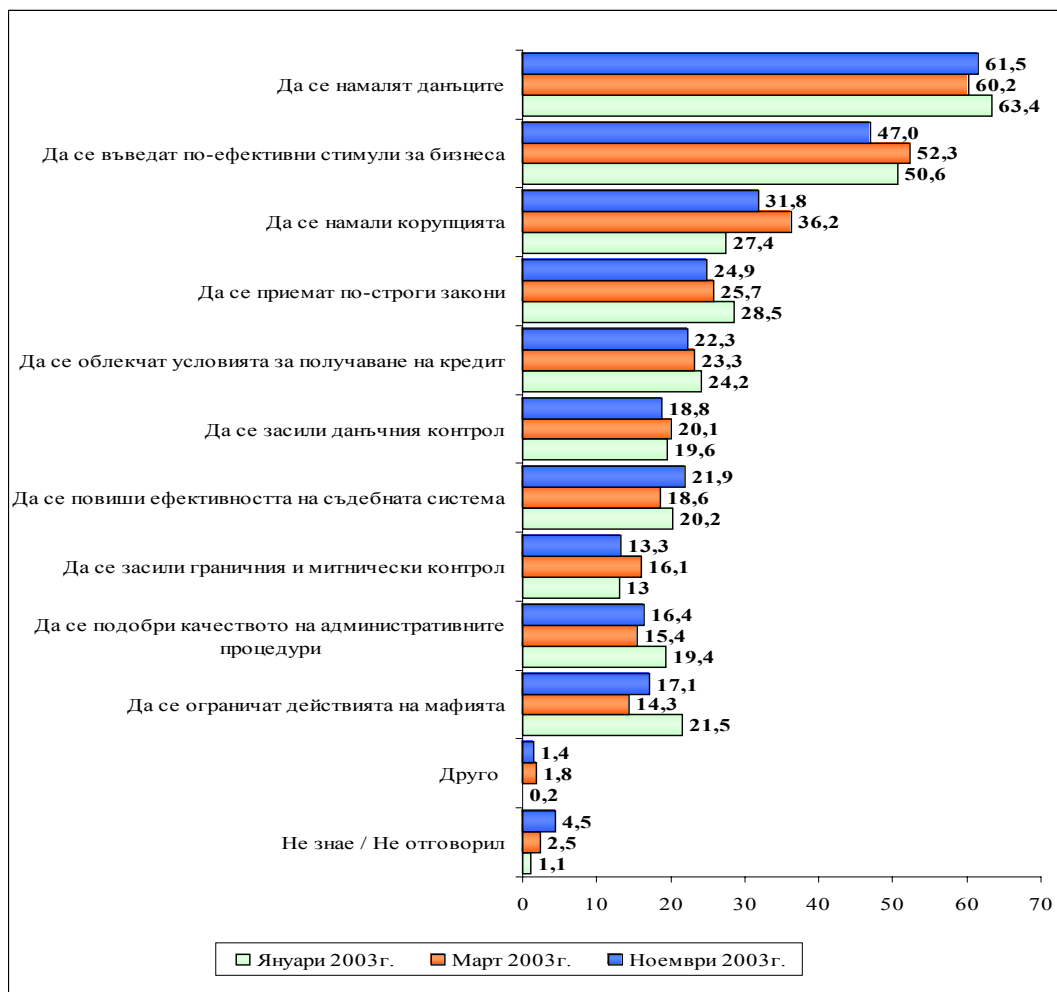
База: (Януари: N= 389; Март: N= 328; Ноември: N=338)

3. МЕРКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА В СТРАНАТА

При мерките, които бизнесмените предлагат за ограничаване на “скритата” икономика не се наблюдават сериозни изменения – и подредбата им, и стойностите им от м. януари остават почти същите (Графика 8). Отново намаляването на данъците и въвеждане на стимули за бизнеса са водещите предложения.

Останалите опции говорят за липсата на съществена промяна в бизнес-средата през изминалата година, от една страна. А от друга, отново “подказват” кои са основните причини за “посивяването” на българския бизнес на всички нива - висока данъчна тежест, корупция, трудности при финансирането на бизнеса, липса на строги закони, неефективност на съдебната система и т.н. Причини, които са добре известни и чието ограничаване е извън възможностите на предприемачите, дори и при наличие на желание да развият дейността си изцяло “на светло”.

ГРАФИКА 8 МЕРКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА В СТРАНАТА

База: Всички респонденти (Януари: N= 530, Март: N= 447; Ноември: N=421)

IV. ПРОЯВИ НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА

1. ТРУДОВИ ОТНОШЕНИЯ

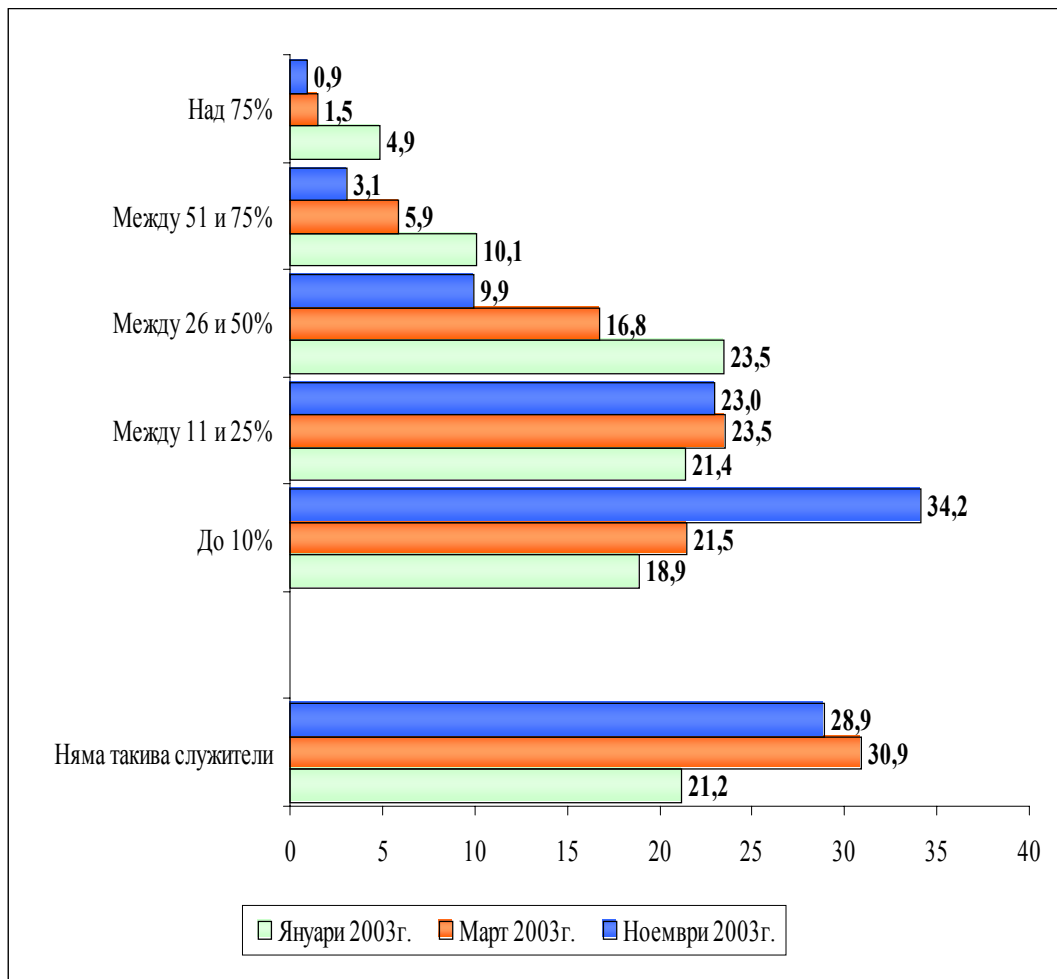
А. ДЯЛ НА НАЕТИТЕ БЕЗ ДОГОВОР В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Въвеждането на една ясна и конкретна мярка в началото на 2003г., а именно *задължителната регистрация на трудовите договори*, показва недвусмислено, че възможности за ограничаване на “сивия” сектор има, стига да има и политическа воля за това.

За по-малко от една година с близо 10 пункта се увеличава дялът на отговорилите, че в техния бранш няма служители без трудови договори или ако има такива, то те са до 10% от всички заети (*Графика 9*).

Четири от всеки десет представители на големи компании смятат, че в тяхната област изобщо няма работници без регистрирани договори (*Приложение 2, Таблица 8*).

ГРАФИКА 9 ДЯЛ НА НАЕТИТЕ БЕЗ ДОГОВОР В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

База: (Януари: N= 387; Март: N= 340; Ноември: N=322)

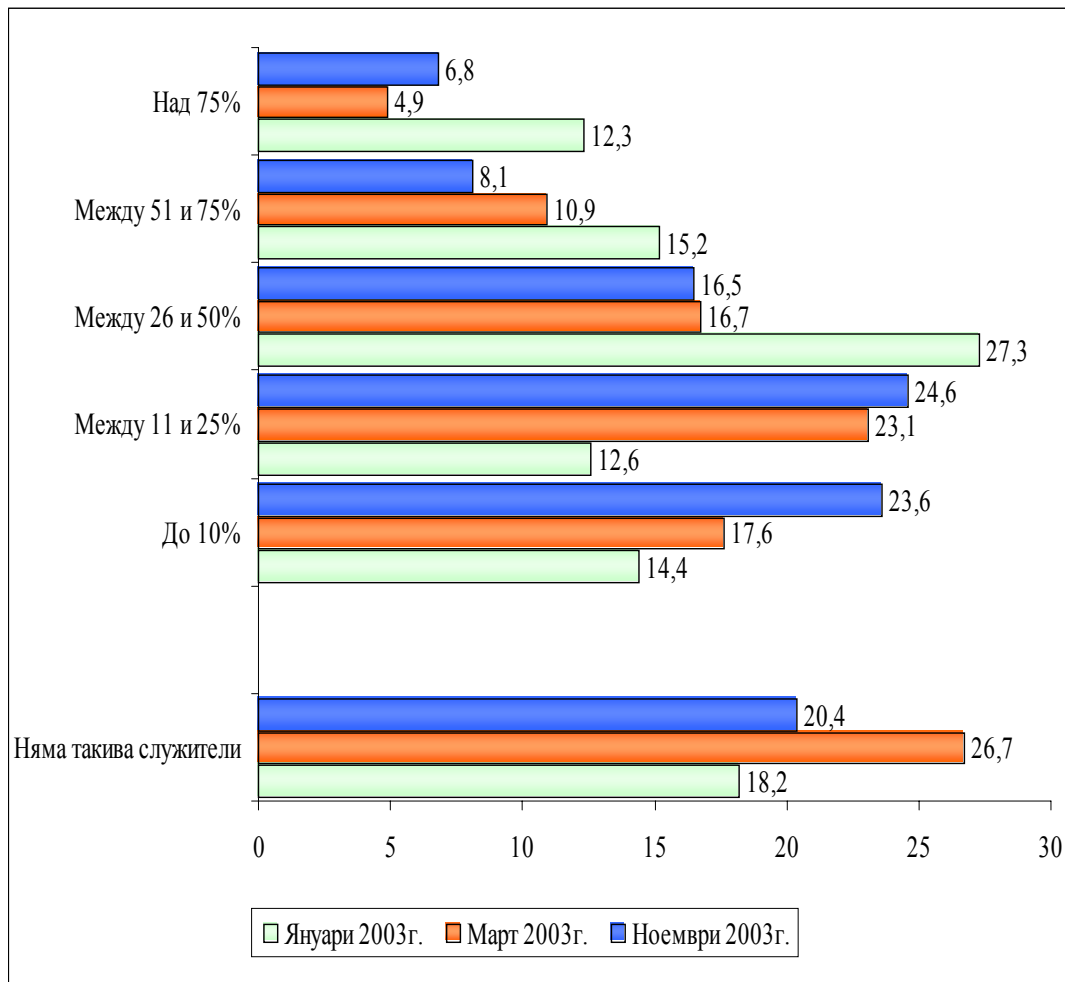
Б. *ДЯЛ НА НАЕТИТЕ НА ДОГОВОР СЪС “СКРИТИ КЛАУЗИ” В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ*

Общата тенденция на ограничаване на “скритата” икономика се проявява и при договорите със “скрити” клаузи – близо половината от респондентите смятат, че ако има подобни договори, те не представляват повече от 25% от договорите в бранша.

Двама от всеки десет твърдят, че в техния бранш изобщо няма служители с *договори, при които им се плащат социални и здравни осигуровки върху по-ниско от реалното трудово възнаграждение, изплащат се допълнителни възнаграждения без документ и т.н.*

За разлика от регистрацията на договорите обаче, при договорите със “скрити” клаузи ограничаването на “сивотата” на трудовия пазар не върви със същите темпове. Регистрирано е дори покачване на отговорите, че делът на подобен род договори представлява повече от 75% в съответния бранш. Това е показателно за причинно-следствената връзка между законовата уредба и реакцията на бизнеса. Въведените принудителни административни мерки решиха част от проблема, но натовариха бизнеса с допълнителна социално-осигурителна тежест. В отговор на това, дори големите компании, потърсиха начин да избегнат негативните последици за дейността си в “сивия” сектор.

ГРАФИКА 10 ДЯЛ НА НАЕТИТЕ НА ДОГОВОР СЪС “СКРИТИ КЛАУЗИ” В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

База: (Януари: N= 374; Март: N= 329; Ноември: N=309)

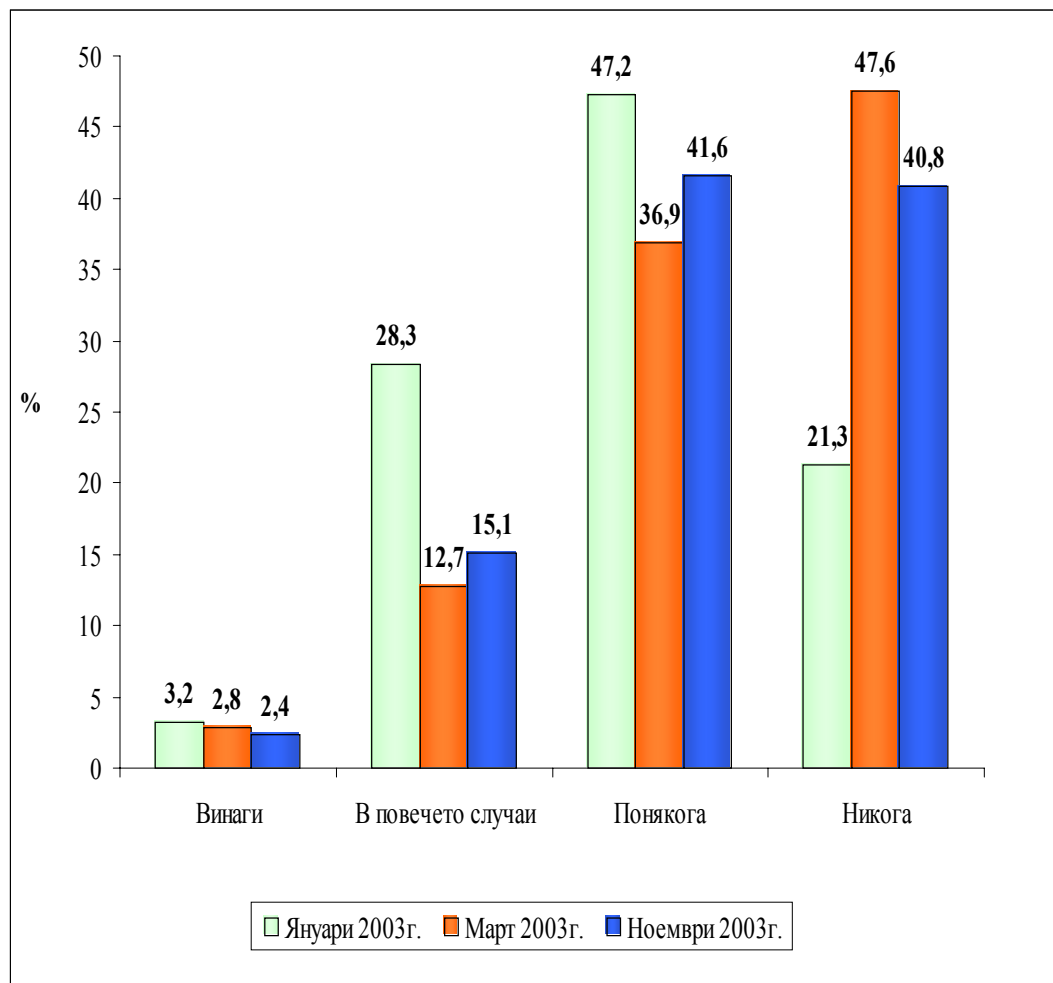
2. “СКРИТИ” ОБОРОТИ

1) НЕИЗДАВАНЕ НА ДАНЪЧНИ ДОКУМЕНТИ ЗА ИЗВЪРШЕНИ ОПРЕДЕЛЕНИ ПРОДАЖБИ В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Макар и с известни колебания през изследвания период, определено може да се говори за напредък в ограничаването на една от най-често срещаните прояви на “скрита” икономика - неиздаването на счетоводни документи, касови бележки и фактури. Четири от десет фирми декларират, че при тях изобщо няма случаи на неиздаване на счетоводни документи (Графика 11).

Само за десет месеца делът на отговорилите, че се случва да не издават подобни документи винаги или в повечето случаи спада почти наполовина. Цялостната промяна в макроикономическата обстановка и въведените мерки от правителството оказват своето влияние и върху този показател. Постепенно декларирането на реалните доходи и печалби започва да бъде по-целесъобразно отколкото усилията за укриването им и развиването на дейността в “сивия сектор”.

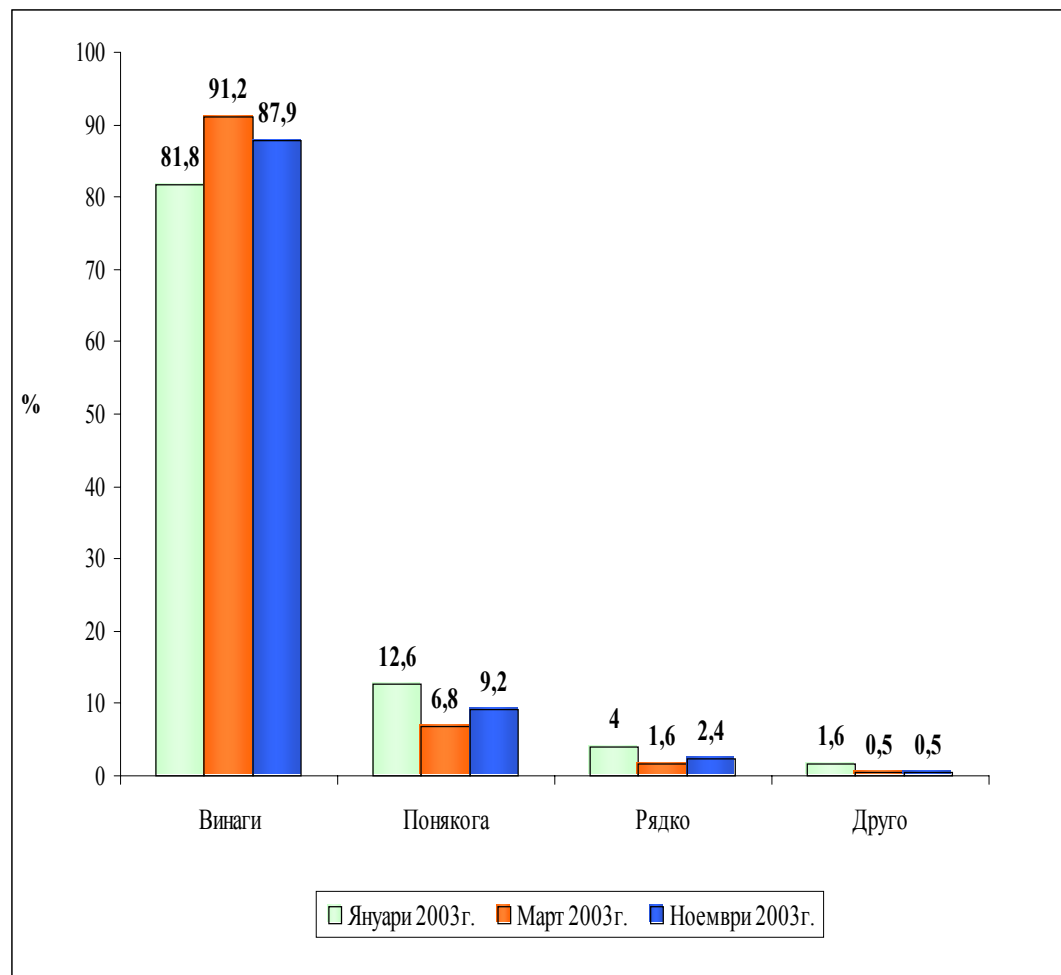
ГРАФИКА 11 ЧЕСТОТА НА НЕИЗДАВАНЕ НА ФАКТУРИ/КАСОВИ БЕЛЕЖКИ

База: (Януари: N= 470; Март: N= 393; Ноември: N=377)

Подобна тенденция се наблюдава и при обратния процес – честотата на изискване на счетоводни документи при работа с друга фирма. В сравнение с март, през м.ноември е регистриран лек спад, но като цяло делът на фирмите, които декларират, че винаги го правят остава много висок (Графика 12).

ГРАФИКА 12 ЧЕСТОТА НА ИЗИСКВАНЕ НА СЧЕТОВОДЕН ДОКУМЕНТ

База: (Януари: N= 501; Март: N= 442; Ноември: N=413)

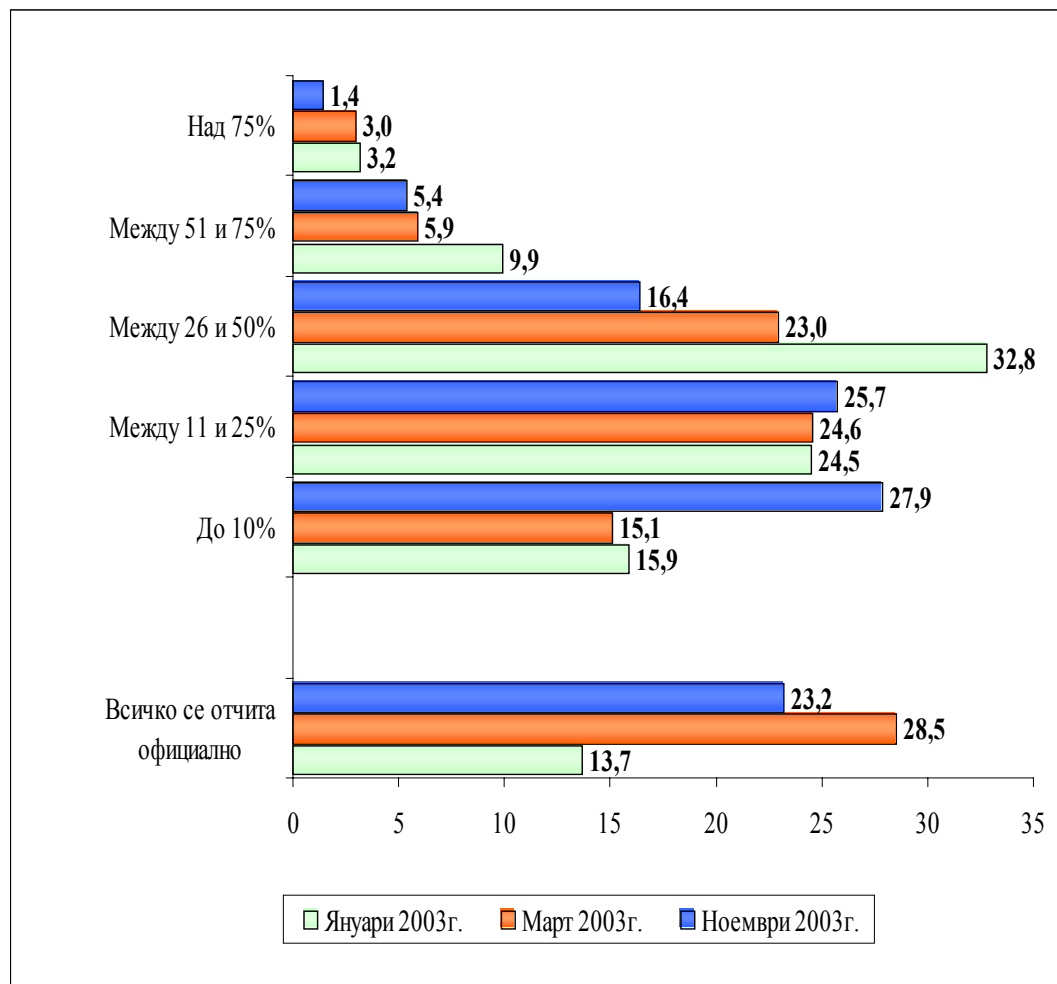
2) *ОТЧИТАНЕ НА ПО-НИСКИ ОБОРОТИ ОТ РЕАЛНИТЕ В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ*

Все още почти една четвърт от запитаните посочват, че според тях, значителна част от *оборота на фирмите* в техния бранш не се отчита официално – между 25 и 50%.

Както и при останалите показатели за нивото на “скритата” икономика обаче, и тук се забелязва тенденция към изместване на стойностите към по-ниските нива. Това е ясна индикация, че има позитивни промени в бизнес-средата у нас. Повече от половината бизнесмени определят “скритите” обороти в бранша до 25%, а всеки четвърти смята, че в неговия бранш всичко се отчита официално (*Графика 13*).

Интересно е, че се наблюдава тенденция към “изсветляване” на малките фирми - делът на отговорите “*Всичко се отчита официално*” през м.март е бил 16,5% за микрофирмите (до 10 души персонал), а през ноември е 18,4%. За разлика от тях при големите фирми (с над 100 човека персонал) има обратна тенденция - през м.март той е бил 51,1%, а през ноември е 43,2%. (*Приложение 2, Таблица 9*)

ГРАФИКА 13 ДЯЛ ОТ ОБОРОТА, КОЙТО НЕ СЕ ОТЧИТА ОФИЦИАЛНО

База: (Януари: N= 372; Март: N= 305; Ноември: N=280)

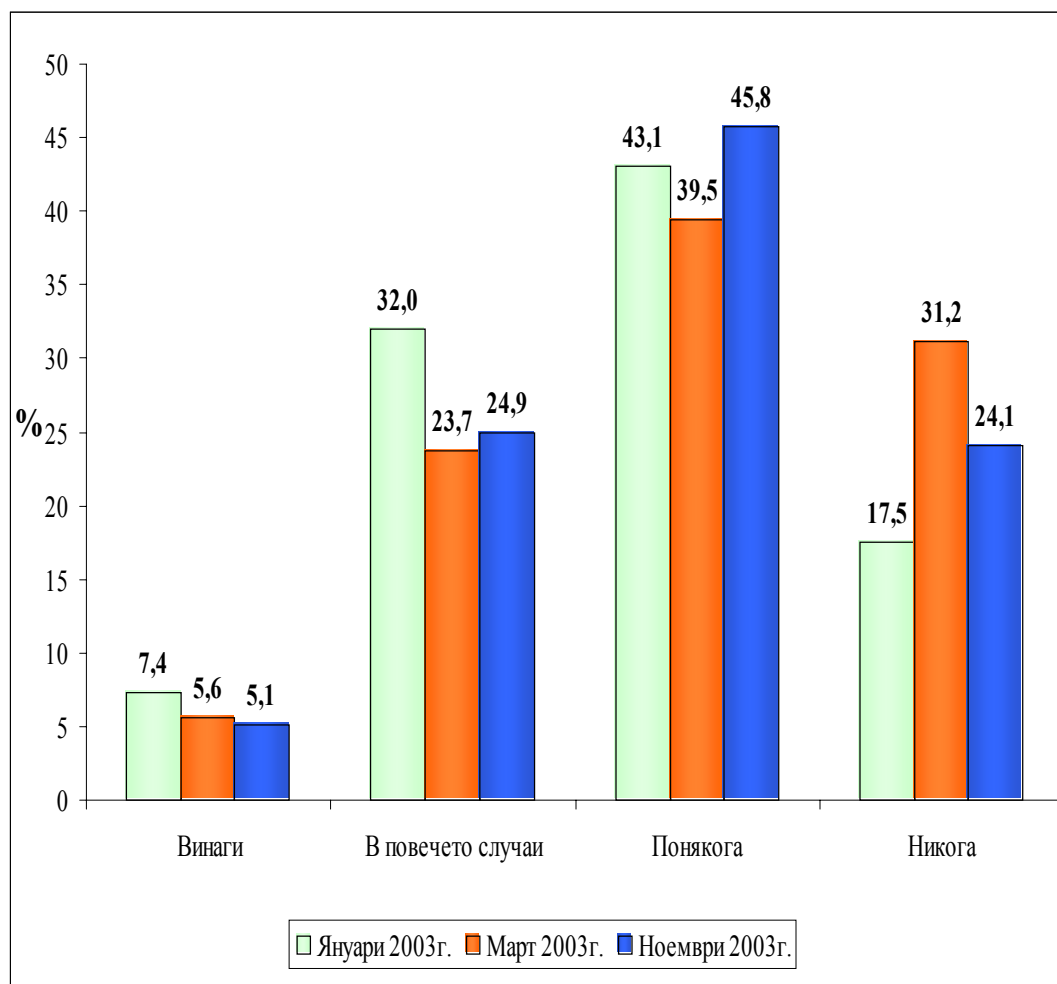
3) ОТЧИТАНЕ НА ПО-МАЛКА ПЕЧАЛБА ОТ РЕАЛНАТА В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Отново с известни колебания през годината, има значително ограничаване на случаите на отчитане на по-малка печалба от реалната. Една четвърт от фирмите декларираат, че никога не го правят. Все пак при седем от десет фирми това се случва понякога или в повечето случаи (Графика 14).

Значителното подобряване на повечето показатели, свързани с официалното деклариране на реалните обороти и печалба на фирмите, има своето обяснение в цялостната промяна на бизнес-средата в страната. Увеличаването на възможностите за получаване на кредити и използването на различни банкови преференции и услуги, подтиква голяма част от фирмите да изоставят част от практиките си за прикриване на действителните капитали на компанията.

Косвен индикатор за съживяването на банковата система и наличието на индиректна принуда към “изсветляване” в страната е и повишения брой на ООД и ЕООД дружествата за сметка на ЕТ фирмите при приблизително еднакъв брой и състав на изследваните фирми (Приложение 2, Таблица 11). Постепенно финансовите “ползи” от това да работиш на “светло” започват да превишават тези от укриването на оборот и доходи.

ГРАФИКА 14 ОТЧИТАНЕ НА ПО-МАЛКА ПЕЧАЛБА ОТ РЕАЛНАТА

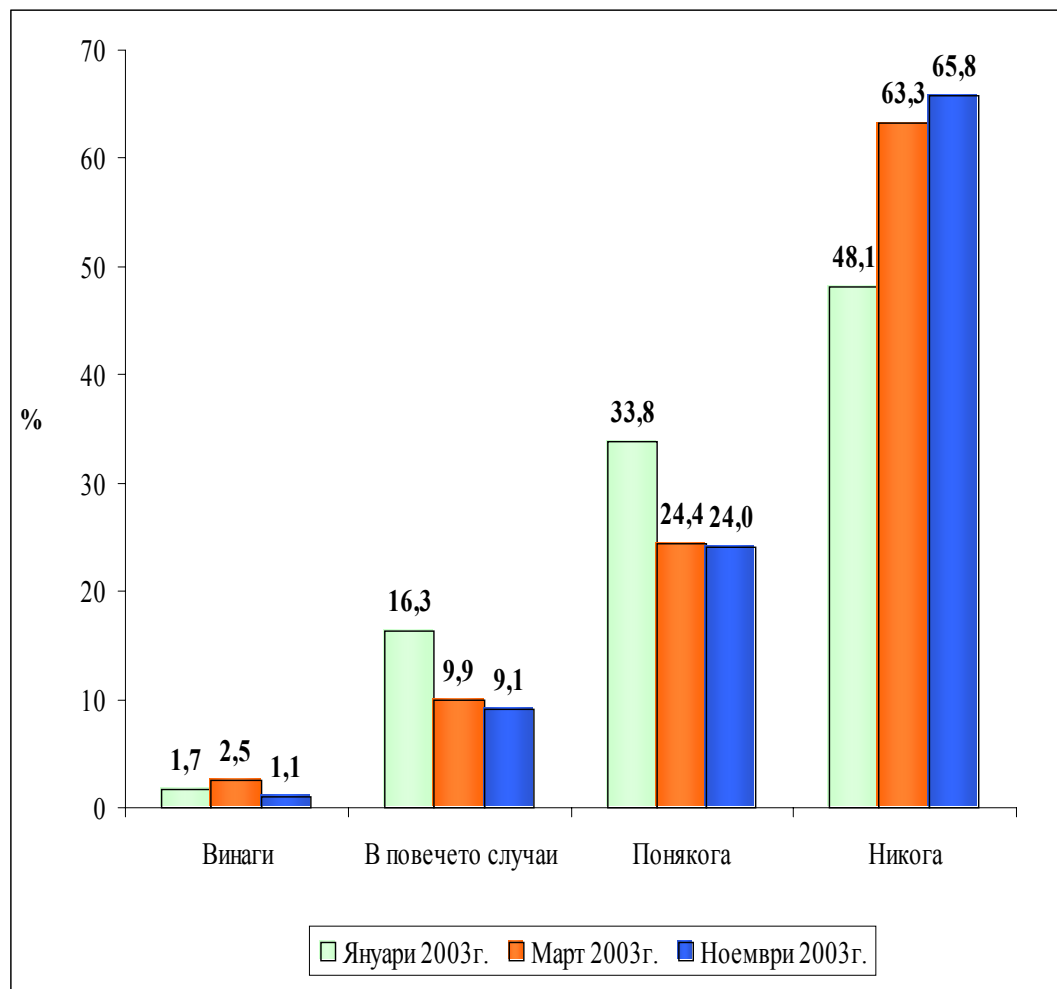

База: (Януари: N= 462; Март: N= 375; Ноември: N=369)

4) НЕЗАКОНЕН ВНОС/ИЗНОС В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Продължава и възходящата тенденция към ограничаване на случаите на *нелегален внос или износ* – почти две трети от запитаните смятат, че в техния бранш никога не се стига до незаконен внос или износ (Графика 15). Подобно на останалите индикатори и тук може да се твърди, че има ясна заявка за редуциране на явлението.

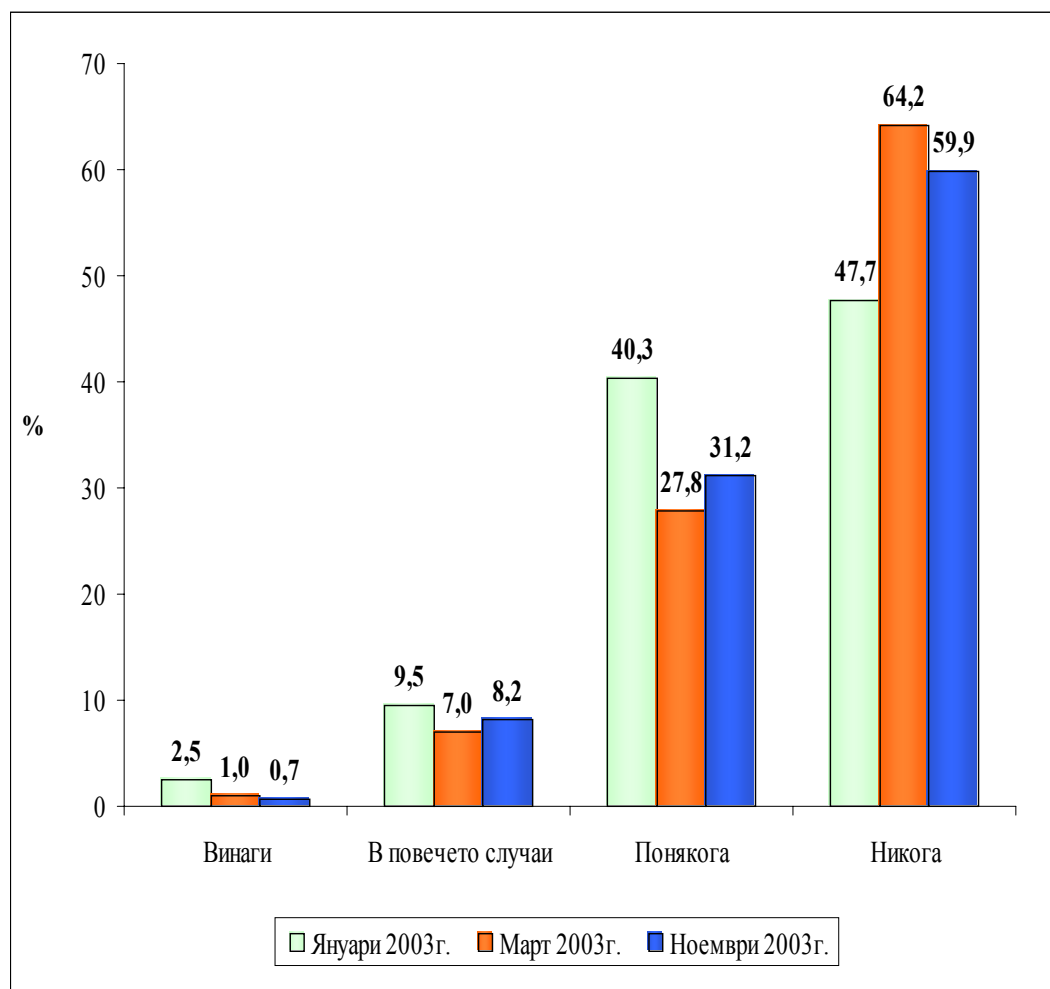
ГРАФИКА 15 ЧЕСТОТА НА ИЗВЪРШВАНЕ НА НЕЗАКОНЕН ВНОС/ ИЗНОС В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

База: (Януари: N= 349; Март: N=283; Ноември: N=275)

5) “ИЗТОЧВАНЕ НА ДДС” В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Практиката за “източване на ДДС” чрез счетоводни трикове също започва постепенно да се концентрира около ниските нива на проявление – шест от всеки десет фирми смятат, че тя не се практикува в техния бранш, а трима от десет – че това се случва само понякога (Графика 16).

База: (Януари: N= 325; Март: N=299; Ноември: N=279)

ГРАФИКА 16 ЧЕСТОТА НА “ИЗТОЧВАНЕ НА ДДС” ОТ ФИРМИТЕ В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

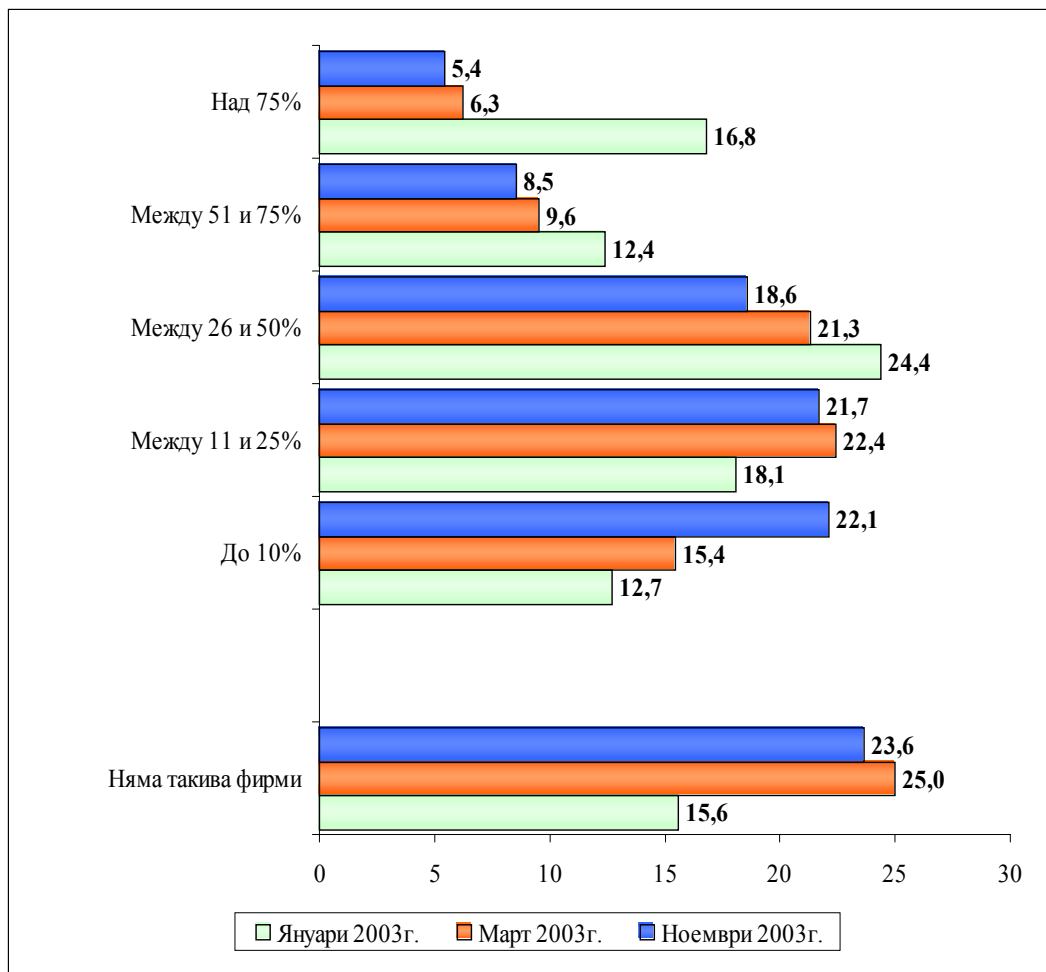
3. ПЕРЕРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ

УКРИВАНЕ/ НЕПЛАЩАНЕ НА ДАНЪЦИ, МИТА, АКЦИЗИ В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

Плащането на по-ниски данъци и мита продължава да е едно от най-разпространените явления, свързани със “скритата” икономика – две от десет фирми го правят винаги, когато могат, а четири от десет - понякога. (Приложение 2, Таблица 3)

Все още е висок и делът на тези, които смятат, че повече от половината фирми в техния бранш укриват част от дължимите данъци и мита чрез счетоводни трикове – 13.9%. Все пак и тук се наблюдава известно подобрение на ситуацията, а една четвърт от запитаните смятат, че в техния бранш изобщо няма такива фирми. (Графика 17)

ГРАФИКА 17 ДЯЛ НА ФИРМИТЕ, КОИТО УКРИВАТ/ НЕ ПЛАЩАТ ДАНЪЦИ, МИТА, АКЦИЗИ В СЪОТВЕТНИЯ БРАНШ

База: (Януари: N= 315; Март: N=272; Ноември: N=258)

ПРИЛОЖЕНИЕ 1. СТОЙНОСТИ НА ИНДЕКСИТЕ ЗА “СКРИТА” ИКОНОМИКА

“СКРИТА” ИКОНОМИКА	Януари 2003г.	Март 2003г.	Ноември 2003г.
	3.85	2.91	2.86
1. ОЦЕНКА НА РАЗМЕРИТЕ НА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА	4.60	3.96	3.66
1.1. Субективна оценка на дела на “скритата” икономика в страната като цяло	5.65	5.02	4.83
1.2. Субективна оценка на дела на “скритата” икономика” по браншове	3.55	2.90	2.49
2. ТРУДОВИ ОТНОШЕНИЯ	3.98	2.79	2.76
2.1. Дял на наетите без договор в съответния бранш	3.63	2.47	2.21
2.2. Дял на наетите по договор със “скрити” клаузи в съответния бранш	4.32	3.11	3.31
3. СКРИТИ ОБОРОТИ	3.65*	2.66	2.72
3.1. Неиздаване на данъчни документи за извършени определени продажби в съответния бранш	3.93	2.48	2.77
3.2. Отчитане на по-ниски обороти от реалните в съответния бранш	3.73	2.77	2.65
3.3. Отчитане на по-малка печалба от реалната в съответния бранш	4.45	3.59	3.85
3.4. Незаконен внос/ износ в съответния бранш	2.50	1.80	1.59
4. ПРЕРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ	3.15**	2.24	2.28
4.1. Укриване/ неплащане на данъци, мита, акцизи в съответния бранш	3.94	2.90	2.80
4.2. “Източване на ДДС” в съответния бранш	2.36	1.58	1.76

* Индексът е преизчислен без включените в пилотното изследване опции “Честота на сключване на бартерни сделки” и “Използване на протекции при уреждане на данъчни и административни взаимоотношения”, чиито стойности бяха твърде незначителни.

** Към индекса е включена опцията “Източване на ДДС в съответния бранш”.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ТИП НА ИЗСЛЕДВАНИТЕ ФИРМИ

Таблица 1. Най-важните проблеми, пред които е изправена страната по големина на фирмата (брой заети на пълно работно време) (ноември 2003г.; %)

Най-важните проблеми на страната	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Политическа нестабилност	18,6	12,0	18,4	16,4
Етнически проблеми	0,4	2,2	5,3	1,6
Корупция	54,9	47,8	44,7	57,4
Ниски доходи	47,8	39,1	36,8	37,7
Престъпност	26,5	32,6	23,7	24,6
Безработица	33,2	35,9	31,6	39,3
Замърсяване на околната среда	-	2,2	-	3,3
Влошаващо се здравеопазване	6,6	5,4	15,8	4,9
Високи цени	9,7	8,7	13,2	3,3
Влошаващо се образование	4,0	13,0	2,6	8,2
Неблагоприятни условия за развитие на бизнеса	51,3	52,2	50,0	52,5
Бедност	20,8	26,1	18,4	18,0
Недостатъчни чуждестранни инвестиции	12,4	13,0	15,8	19,7
Друго	4,0	3,3	7,9	3,3
НЗ/ НО	0,4	-	-	-
<i>База</i>	226	92	38	61

Таблица 2. “Според Вас, по какъв начин са се променили през последните 3 години законите, разпоредбите и постановленията, които оказват съществено влияние върху бизнеса? (%)

	Януари 2003г.	Март 2003г.	Ноември 2003г.
Станали са по-предвидими	11,9	12,3	17,6
Без промяна	46,6	42,3	39,0
Станали са по-непредвидими	35,3	31,8	32,5
НЗ/ НО	6,2	13,6	10,9
<i>База</i>	<i>530</i>	<i>447</i>	<i>421</i>

Таблица 3. “Според Вас, колко често в предприятията/ фирмите във Вашия бранш се укриват мита, данъци, акцизи? (%)

	Януари 2003г.	Март 2003г.	Ноември 2003г.
Винаги	3,6	3,2	3,0
В повечето случаи	26,2	19,2	17,4
Понякога	41,0	33,8	40,7
Никога	29,3	43,7	38,9
<i>База</i>	<i>420</i>	<i>343</i>	<i>334</i>

Таблица 4 . Проблеми/ пречки пред дейността и развитието на бизнеса по големина на фирмата (ноември 2003г.; %)

Голям проблем	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Нелоялната/ незаконната конкуренция	54,4	52,2	39,5	50,8
Размерът на данъците	50,9	42,4	52,6	50,8
Правилата и процедурите при издаване на разрешителни и лицензи	48,7	32,6	47,4	24,6
Престъпността	46,9	39,1	42,1	39,3
Корупцията сред административните служители	44,2	35,9	28,9	32,8
Достъпът до финансиране за бизнес дейности	42,9	39,1	36,8	34,4
Макроикономическата обстановка в страната	37,6	38,0	34,2	34,4
Инспекциите/ проверките от различни контролни органи	28,3	22,8	18,4	19,7
Правилата и процедурите при придобиване на земя, помещения и строеж на сгради	27,9	33,7	34,2	19,7
Корупцията сред контрагентите по веригата	25,2	22,8	15,8	23,0
Съдебната система	23,5	18,5	23,7	29,5
Работата на местната администрация	20,8	16,3	18,4	14,8
Политическата ситуация в момента	19,5	20,7	10,5	18,0
Работата на централната администрация	18,1	18,5	18,4	9,8
Правилата и процедурите при откриване на фирма	13,3	8,7	5,3	3,3
Правилата и процедурите при наемане и уволнение на работници и служители	7,5	14,1	7,9	18,0
<i>База</i>	<i>226</i>	<i>92</i>	<i>38</i>	<i>61</i>

Таблица 5. Удовлетвореност от качеството на законите и качеството на публичните услуги, свързани с дейността на бизнеса по големина на фирмата (ноември 2003г.; %)

<i>Удовлетвореност от качеството на законите</i>	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Удовлетворен в голяма степен	2,2	2,2	-	1,6
Донякъде удовлетворен	19,9	27,2	23,7	31,1
Донякъде неудовлетворен	27,0	30,4	31,6	34,4
Неудовлетворен в голяма степен	50,0	38,0	44,7	31,1
<i>НЗ/НО</i>	<i>0,9</i>	<i>2,2</i>	-	<i>1,6</i>
<i>Удовлетвореност от качеството на публичните услуги</i>	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Удовлетворен в голяма степен	3,5	3,3	-	3,3
Донякъде удовлетворен	17,7	28,3	18,4	23,0
Донякъде неудовлетворен	31,4	26,1	39,5	36,1
Неудовлетворен в голяма степен	44,2	37,0	42,1	32,8
<i>НЗ/НО</i>	<i>3,1</i>	<i>5,4</i>	-	<i>4,9</i>
<i>База</i>	<i>223</i>	<i>92</i>	<i>38</i>	<i>61</i>

Таблица 6. Дял на “скритата” икономика в страната и по браншове според големината на фирмата (ноември 2003г.; %)

<i>Дял на “скритата” икономика в страната</i>	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	8,8	2,8	3,4	4,1
Между 51 и 75%	19,4	11,1	27,6	6,1
Между 26 и 50%	46,9	54,2	37,9	63,3
Между 11 и 25%	14,4	30,6	27,6	18,4
До 10%	7,5	-	3,4	4,1
<i>Няма скрита икономика</i>	3,1	1,4	-	4,1
<i>База</i>	<i>160</i>	<i>72</i>	<i>29</i>	<i>49</i>
<i>Дял на “скритата” икономика в бранша</i>	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	2,9	2,6	3,0	1,9
Между 51 и 75%	10,4	7,9	3,0	-
Между 26 и 50%	16,8	22,4	21,2	7,5
Между 11 и 25%	32,9	30,3	21,2	41,5
До 10%	25,4	19,7	42,4	26,4
<i>Няма скрита икономика</i>	11,6	17,1	9,1	22,6
<i>База</i>	<i>173</i>	<i>76</i>	<i>33</i>	<i>53</i>

Таблица 7. Мерки за ограничаване на “скритата” икономика по големина на фирмата (ноември 2003г.; %)

	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Да се намалят данъците	58,8	62,0	55,3	75,4
Да се приемат по-строги закони	26,5	20,7	31,6	19,7
Да се въведат по-ефективни стимули за бизнеса	46,0	47,8	55,3	45,9
Да се засили данъчния контрол	15,9	14,1	26,3	31,1
Да се повиши ефективността на съдебната система	23,5	15,2	23,7	24,6
Да се подобри качеството на административните процедури	17,7	13,0	15,8	14,8
Да се намали корупцията	34,1	26,1	39,5	27,9
Да се облекчат условията за получаване на кредит	21,7	30,4	18,4	16,4
Да се ограничат действията на мафията	19,5	17,4	7,9	14,8
Да се засили граничния и митнически контрол	12,4	15,2	5,3	18,0
Друго	0,9	1,1	5,3	1,6
НЗ/ НО	3,5	9,8	2,6	16,1
<i>База</i>	<i>226</i>	<i>92</i>	<i>38</i>	<i>61</i>

Таблица 8. Дял на наетите без договор или на договор със “скрити” клаузи по големина на фирмата (ноември 2003г.; %)

<i>Дял на наетите без договор</i>	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	1,2	1,3	-	-
Между 51 и 75%	4,8	1,3	-	2,1
Между 26 и 50%	11,9	7,8	13,8	4,3
Между 11 и 25%	20,8	33,8	17,2	17,0
До 10%	35,1	27,3	48,3	34,0
<i>Няма такива служители</i>	26,2	28,6	20,7	42,6
<i>База</i>	168	77	29	47
<i>Дял на наетите на договор със “скрити” клаузи</i>	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	8,8	5,5	3,7	4,2
Между 51 и 75%	9,4	6,8	3,7	8,3
Между 26 и 50%	20,1	16,4	11,1	6,3
Между 11 и 25%	20,1	31,5	33,3	22,9
До 10%	23,9	15,1	33,3	31,3
<i>Няма такива служители</i>	17,6	24,7	14,8	27,1
<i>База</i>	159	73	27	48

Таблица 9. Дял от оборота, който не се отчита официално и дял на фирмите в бранша, които плащат по-ниски данъци от дължимите според големината на фирмата (ноември 2003г.; %)

<i>Дял от оборота, който не се отчита официално</i>	Брой заети на пълно работно време			
	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	2,2	-	3,4	-
Между 51 и 75%	6,6	7,1	-	2,3
Между 26 и 50%	16,9	24,3	13,8	4,5
Между 11 и 25%	27,9	14,3	41,4	25,0
До 10%	27,9	28,6	31,0	25,0
<i>Всичко се отчита официално</i>	18,4	25,7	10,3	43,2
<i>База</i>	136	70	29	44
<i>Дял на фирмите в бранша, които плащат по-ниски данъци от дължимите</i>	До 10 човека	11-50 човека	51-100 човека	Над 100 човека
Над 75%	5,3	4,7	13,6	2,5
Между 51 и 75%	9,2	12,5	4,5	2,5
Между 26 и 50%	19,8	20,3	18,2	12,5
Между 11 и 25%	20,6	21,9	27,3	20,0
До 10%	25,2	14,1	27,3	22,5
<i>Няма такива фирми</i>	19,8	26,6	9,1	40,0
<i>База</i>	131	64	22	40

Демографски характеристики на изследваните фирми:

Таблица 10. Брой заети на пълно работно време (ноември 2003г.)

	%	База
До 10 човека	54,2	226
11-50 човека	22,1	92
51-100 човека	9,1	38
Над 100 човека	14,6	61
<i>Общо</i>	<i>100,0</i>	<i>417</i>

Таблица 11. Правен статут

	Януари	Март	Ноември
Едноличен търговец	57,6	30,3	34,9
Събирателно дружество	1,3	2,2	2,4
Акционерно дружество	13,1	12,1	13,3
Дружество с ограничена отговорност (ООД или ЕООД)	22,9	54,4	46,3
Кооперация	-	-	0,2
Клон на чуждестранна компания	-	-	1,0
Друг	5,1	0,9	1,7
<i>База</i>	<i>528</i>	<i>445</i>	<i>421</i>

Таблица 12. Основен предмет на дейност

	Януари	Март	Ноември
Селско, горско стопанство и риболов	3.4	2.7	3,3
Хотелиерство и обществено хранене	1.7	2.3	2,6
Услуги	21.9	16.7	18,1
Строителство	5.1	13.3	9,0
Транспорт и съобщения	6.4	5.4	5,2
Търговия на едро	7.5	17.8	16,9
Търговия на дребно	32.5	17.6	14,7
Комунални услуги (електроенегрия, газ, вода и др.)	-	1.1	1,7
Индустрия (добивна и преработваща промишленост; производство)	16.0	13.3	16,6
Образование/ обучение	1.9	0.2	1,0
Здравеопазване/ медицински услуги	2.5	2.3	4,5
IT сектор (информационни технологии, компютри, Интернет)	-	2.0	1,9
Друг сектор	1.1	5.4	4,3
<i>База</i>	<i>530</i>	<i>444</i>	<i>421</i>

Агенция “Витоша Рисърч” е специализирана в извършването на социални и маркетингови изследвания. Тя възниква като резултат от развитието на социологическата програма на Центъра за изследване на демокрацията, започнала своята дейност през 1989г.

“Витоша Рисърч” е специализирана в провеждане на изследвания в областта корупцията и престъпността, социалната политика, икономическото, политическото и електорално поведение, приватизацията, ценностните ориентации и нагласи на българското население, проучването на общественото мнение, оценка на аудиторията на медиите, маркетингови и рекламни изследвания и други.

Ул. “Александър Жендов” № 5

1113 София

Тел.: 971 3000

Факс: 971 2233

Ел. поща: VR@ONLINE.BG

WWW.VITOSHA-RESEARCH.COM